चतस्रोऽक्षौहिणीस्तले । अनीकिनीं स कृत्वा भीविकलोऽलोलयत्पराम् DvyāśraKā. 5. 59; अक्षौहिणीभिरासन्नदेशाभिरुपजग्मिवान् । कौरवेन्द्रः PāṇḍaC. 12. 86; खं तथा स्वरवस्विन्दुनेत्रैरक्षौहिणी मता S'ārṅgaP. 1911; पत्त्यश्वैस्त्रिगुणैस्सर्वैः क्रमादाख्या यथोत्तरम् । अनीकिनीं दशगुणामाहुरक्षौहिणीं बुधाः NītiPra. 7. 10; AmaK. 1630; Vaija. 108. 58; AbhidhāCin. 749; **B** a big army कच्चिदक्षौहिणीं भीमां भरतः ···प्रेषयिष्यति Rāmā. v. 34. 23; अक्षौहिण्यो हि तत्रासन् राघवार्थे समुद्यताः Rāmā. vii. 39. 2; विमुक्तसन्नाहा सुखं विश्राम्यत्वक्षौहिणी PratiYau. 2. 9(7); बाहुरक्षौहिणी यस्य निर्व्याजो यस्य विक्रमः । किं भवान् मध्यमस्तातस्तस्यैतत् सदृशं वचः PañcRā. 2. 56; इत्यद्रिकुञ्जान्···वनं च । विप्लावयन्ती तमियाय देशमक्षौहिणी वारिधिमापगेव RaghPāṇ.(Dha.) 5. 49; प्रासास्त्वद्द्वारपर्यन्तमक्षौहिण्यो वनौकसाम् । अभ्युत्थानत्वराशून्यः किं रावण भवानयम् RāmC. 28. 13; असौ सुकृतप्रमाथिव(? ब)लवन् म्लेच्छाधिपाक्षौहिणीः क्षुन्दानः EI. xviii. 107. 4; यदेको ब्राह्मणो विद्वान् कुर्यात् कार्यं नृपस्य तत् । अक्षौहिणी न शक्नोति कर्तुं वर्षशतैरपि SūktiRa. 81. 2; स नासरः··· अक्षौहिणीम्···निजध्वजिनीं कोलतटिन्याः प्रथनसमुचिते रोधःप्रदेशे निवेशयामास ĀnandRa. 7. 13(15); कृत्वा क्षोण्यक्षौहिणी तथा DvyākṣaNā. 2. 49; भवेदक्षौहिणी चम्वामक्षौहिण्यपि तादृशी DvirūK.(Ha.) 85.

अक्षौहिणीपति (akṣauhiṇī-pati) *m.* commander of an *akṣauhiṇī* (a big army) आसीद्राजा नलो नाम···महानक्षौहिणीपतिः MahāBhā. iii. 50. 3; एवं सः···अक्षौहिणीपतिः । व्यादिदेशाथ ताम्···वाहिनीम् MahāBhā. iv. 63. 13; न धार्तराष्ट्राः शक्ष्यन्ति स्थातुं दृष्ट्वा धनञ्जयम् ।···अक्षौहिणीपतींश्चान्यान्नरेन्द्रान् MahāBhā. v. 149. 45; भो भोः···असदक्षौहिणीपतयः कौरवचमूप्रधानयोधाश्च शृण्वन्तु भवन्तः VeṇīSaṁ. 1. 269; अक्षौहिणीपतिवधे तदर्धं परिचक्षते NītiPra. 6. 90.

अक्षौहिणीपरिवृत (akṣauhiṇī-parivṛta) *adj.* furnished with an *akṣauhiṇī*, furnished with a big army केकया भ्रातरः पञ्च··· । अक्षौहिणीपरिवृताः पाण्डवानभिसंश्रिताः MahāBhā. v. 56. 9; राजा··· । अक्षौहिणीपरिवृतः परिचक्राम मेदिनीम् Rāmā. i. 50. 21; अक्षौहिणीपरिवृते स्थिते मयि सकार्मुके । शिशौ संभावना केयम् RāmāMañ. 9. 5.

अक्षौहिणीपरीवार (akṣauhiṇī-parīvāra) *adj.* having a big army as one's retinue अक्षौहिणीपरीवार एकैकोऽत्र पृथक् पृथक् VarāP. 11. 96.

अक्षौहिणीपाल (akṣauhiṇī-pāla) *m.* commander of a big army समस्ताक्षौहिणीपालाः··· । सर्वे शस्त्रास्त्रसंपन्नाः सर्वे शूरास्तनुत्यजः MahāBhā. iv. 67. 18.

अक्षौहिणीप्रमाण (akṣauhiṇī-pramāṇa) *adj.* amounting to an *akṣauhiṇī* सहस्रमधिकं जातं विहायस्तलचारिणाम् । अक्षौहिणीप्रमाणानाम्··· । अमराणां सहस्रेण PadmP.(Ra.) 10. 39; रात्रौ सुषुप्तं च बलं पाण्डवानां न्यपातयत् । अक्षौहिणीप्रमाणं तु अश्वत्थामा महाबलः AgniP. 14. 21; *adv.* [Inst.] in very large numbers अक्षौहिणीप्रमाणेन वीरेषु निहतेषु हि BṛDharmaP. i. 21. 41.

अक्षौहिणीबद्ध (akṣauhiṇī-baddha) *adj.* formed or arranged into an *akṣauhiṇī* (अक्षौहिण्यां रथाः प्रोक्ता (21870) इभास्तावन्त एव हि । रथानां त्रिगुणा अश्वा नराः पञ्चगुणा द्विज) एवमक्षौहिणीबद्धं सैन्यं रक्षेत सर्वदा BṛDharmaP. ii. 3. 47.

अक्षौहिणीमल्ल (akṣauhiṇī-malla) *m.* a wrestler or a warrior (who is a match) for a very big army किं च बाहुबलेः पुत्रपौत्रादिष्वपरेषु च । एकैकोऽक्षौहिणीमल्लः कृतान्तस्यापि भीतये TriṣaS'aPuC. i. 5. 313.

अक्षौहिणीयुक्त (akṣauhiṇī-yukta) *adj.* accompanied by a very big army समस्ताक्षौहिणीपालाः (v. l. समस्ताक्षौहिणीयुक्ताः)···सर्वे शूरास्तनुत्यजः MahāBhā. iv. 67. 18.

अक्षौहिणीविक्षोभ (akṣauhiṇī-vikṣobha) *m.* alarm caused by (or havoc played by) a vast army अक्षौहिणीविक्षोभकन्दलितरुषम्···रावणानुजम् शक्त्या···मूर्च्छासंमीलितम्···आततान यातुधानपतिः RāmāCam. 6. 79(1)

अक्षौहिणीवृत (akṣauhiṇī-vṛta) *adj.* surrounded (i. e. protected) by a big army समुद्योज्य ततः पश्चाद्राजाप्यक्षौहिणीवृतः MahāBhā. vi. 19. 19.

अक्षौहिणीशत (akṣauhiṇī-śata) *n.* a hundred *akṣauhiṇīs* यो वै (धरण्याः) भमातिभरमासुरवंशराज्ञामक्षौहिणीशतमपानुददातमन्त्रः BhāgP. i. 16. 34; धूम्राक्षोऽक्षौहिणीशतैः । वृतः षड्भिर्महातेजा विन्ध्यं गिरिमुपाद्रवत् VāmaP. 55. 42; SkandP. iii(1). 11. 9; शक्तिभिर्दैत्यसैन्ये तु नाशितेऽक्षौहिणीशते DevīBhāP. vii. 28. 58.

अक्षौहिणीसमावृत्त (akṣauhiṇī-samāvṛtta) *adj.* surrounded by a big army रथारूढः स मेधावी यत्र याति सुदर्शनः । अक्षौहिणीसमावृत्त इवाभाति स तेजसा DevīBhāP. iii. 18. 25.

अक्षौहिणीसहस्र (akṣauhiṇī-sahasra) *n.* a thousand *akṣauhiṇīs* i. e. big armies अक्षौहिणीसहस्राणि चत्वार्यग्र्याणि रक्षसाम् । ···निर्ययुः Rāmā. vii. 25. 33; अक्षौहिणीसहस्रैस्ते समवेतास्त्वनेकशः । दृष्टाः प्रतिगताः सर्वे Rāmā. vii. 38. 2 (Crit. Ed.); अक्षौहिणीसहस्राणि चत्वारि त्रिककुप्प्रभोः । PadmP.(Ra.) 55. 90.

अक्षौहिण्यधिप (akṣauhiṇyadhipa) *m.* commander of a big army अस्मद्बले महासत्त्वा अक्षौहिण्यधिपाः शतम् BrahmāṇḍP. iii. 21. 62.

अक्ष्ण (akṣṇa) *adj.* whole, entire अक्ष्णमखण्डम् Ujjvaladatta on Uṇā. 3. 17 = SaraKaṇṭhā.(Gr.) ii. 2. 184 (Hṛdayahāriṇī); SiddhāKau. 538A. 8; अक्ष्णम्···त्रि तु । अखण्डे NānārthāSaṁ. i. 46. 42; न्यक्षं तथाक्ष्णे(?क्ष्णं)न्नि(?नि)-खिलं सिमं च KośaKaTa. 2. 453.

[1]**अक्ष्ण** (akṣṇá) *n.* **1** an eye अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य । क्रुद्धस्येव लोहिनी । हेमतश्चक्षुषी विद्यात् । अक्ष्णयोः क्षिपुणोरिव TaiĀ. i. 4. 2 (27. 3); अक्ष्णं द्वौ नयने NānārthāSaṁ. i. 46. 42; **2** time [S'abdaKaDru.]

[2]**अक्ष्ण** (akṣṇa) *m.* **A** disease अक्ष्णम्···व्याधौ पुमान् NānārthāSaṁ. i. 46. 42; **B** multitude अक्ष्णो वृन्दं तेजनं च Prasā. ii. 623. 3; **C** sharpening Prasā. ii. 623. 3.

अक्ष्णया (akṣṇayā́) *adv.* [from *akṣṇa, AltGr. III p. 76] **A** transversely, diagonally, across, cross-wise, obliquely अक्ष्णया व्याघारयति TaiS. V. ii. 7. 5; V. ii. 10. 4; V. ii. 10. 5; VI. iii. 6. 3; यं द्विष्यात्तस्याक्ष्णया सादयेत् MaiS. iii. 2. 9; iii 2. 8; iii. 10. 3; तस्मादक्ष्णयाङ्गानि पशवो हरन्तो यन्ति KāṭhS. 20. 9; 21. 7; अक्ष्णया पदः पशवः प्रहरन्तो यन्ति KapiKaS. 31. 11; तानक्ष्णया संतृन्दन्ति युवक्ष्णया न शक्नुयादपि समीचः S'atBr. III. v. 4. 13; III. viii. 3. 27; VIII. i. 4. 2; अक्ष्णया संस्थाप्य KauśiSū. 47. 27; 85. 18; अथैनां हिरण्यमन्तर्धायाक्ष्णया पञ्चगृहीतेन व्याघारयति BaudhS'S. i. 111. 2; i. 115. 16; i. 182. 1; ii. 28. 8; ii. 32. 20; ii. 211. 14; ii. 321. 11; ii. 415. 5; iii. 31. 8; iii. 58. 12; iii. 285. 5; शेषमक्ष्णया विभज्य विपर्यस्येतरत्रोपदध्यात् BaudhS'uS. 1. 55; 1. 58; 4. 24; 8. 16; 9. 6; 9. 12; 9. 13; आघारावाघारयति···उत्तरे परिधिसन्धौ संस्पृश्याक्ष्णया सन्ततम् BaudhGS. i. 3. 27; i. 3. 28; iv. 2. 11; दर्भैर्वेदिमन्तर्धाय दक्षिणतः संनहनं स्तृणात्यक्ष्णया वा ĀpaS'S. ii. 9. 1; vii. 5. 4; vii. 13. 8; x. 7. 9; xi. 9. 6; xvii. 2. 6; पृष्ठ्यातो वा पुरुषमात्रस्याक्ष्णया वेणुं निधाय पूर्वसिन्नितरम् ĀpaS'uS. iii. 9. 9; अक्ष्णया शुल्बं स्तृणाति HirS'S. i. 8. 2; vii. 4. 14; xi. 7. 23; xii. 4. 7; xxv. 5. 20; xxv. 5. 30; अनिहूतं परिहूतं परिष्टुतं शकुनै रुदितं च यत् । मृगस्य शृतमक्ष्णया तद् द्विषद्भ्यो भयामसि HirGS. i. 16. 17; अक्ष्णया शुल्बं च निधाय VaikhāS'S. 5. 6; 14. 4; 14. 7; अक्ष्णया प्रमाणेन प्रमाय BhārS'S. xii. 4. 18; अक्ष्णयैव पर्याहृत्य प्रतिमुञ्चते BhārGS. 2. 21 (53. 10); 2. 31 (65. 13); अधस्तात्प्रस्तरस्याक्ष्णयोपकर्षति MānS'S. 23. 20; 59. 10; 215. 12; 225. 7; अक्ष्णया व्याघारयति VārāS'S. II. i. 6. 13; I. vi. 1. 32; नाभ्याः श्रोण्यंसेषु पञ्चगृहीतं जुहोत्यक्ष्णया KātyS'S. v. 4. 14; viii. 5. 2; viii. 5. 11; xvii. 2. 17; आघारौ जुहोति संततमक्ष्णया JaimiGS. 1. 3 (3. 21); अक्ष्णयैव स्रजं परिहरति ĀgniveGS. i. 3. 5 (22. 15); **B** wrongly, against the prescribed manner स्वपित्रा शास्त्रीयं कर्म अक्ष्णया वक्रत्वेन शास्त्रवैपरीत्येन कृतं भवति BālamBha. ii. 220. 16 (*on* 2. 135)

अक्ष्णया (akṣṇayā) *f.* [originally *adv.*, cf. **अक्ष्णयारज्जु**] the diagonal line or chord (used for demarcating the diagonal-wise division) तस्याक्ष्णया तु या रज्जुः कुर्याद्दशपदं तया MānS'S. 217. 14; वृद्धस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसंहरेत् ĀpaS'uS. i. 2. 16 = BaudhS'uS. 1. 51; HirS'S. xxv. 1. 30; अक्ष्णया तिर्यङ्मानीशेषः KātyS'uS. 1. 13 (Mahīdharavṛtti तिर्यङ्मान्याः शेषभूता या रज्जुः सा अक्ष्णयासंज्ञा; Karkabhāṣya तिर्यङ्मानी पार्श्वमानी अक्ष्णया इति रज्जवः । सा चाक्ष्णया रज्जुः तिर्यङ्मान्याः शेषो भवति); करणी तत्करणी तिर्यङ्मानी पार्श्वमान्यक्ष्णया चेति रज्जवः KātyS'uS. 2. 7 (Mahīdharavṛtti अश्विवत् क्षेत्रं नयतीत्यक्ष्णया कोणसूत्रभूता मध्यरज्जुः, तस्यां दत्तायां चतुरस्रमक्षिद्वयसदृशं भवति ततोऽक्ष्णयेति कोणसूत्ररज्जुः); पार्श्वमानीसम्मितामक्ष्णयां तत्रोपसंहरति स समासेऽपच्छेदः KātyS'uS. 3. 1.

अक्ष्णयाकृत (akṣṇayā́-kṛta) *adj.* wrongly done यद्वचनेन किंचिदक्ष्णयाकृतं भवति S'atBr. XIV. iv. 3. 26 = BṛĀraU. i. 5. 17.

अक्ष्णयादेश (akṣṇayā-deśá) *m.* the region intermediate to the main directions (i. e. the north-east, south-east, north-west or south-west) अथ कुसादेना अक्ष्णयादेशेपूपदधाति S'atBr. VIII. i. 4. 2.

अक्ष्णयाद्रुह् (akṣṇayā-drúh) *adj.* hating inwardly, deceitful जनो यो मित्रावरुणावभिध्रुगपो न वां सुनोत्यक्ष्णयाध्रुक् ṚV. i. 122. 9.

अक्ष्णयापच्छेदन (akṣṇayāpacchedana) *n.* transverse division, cross-wise division नित्यमक्ष्णयापच्छेदनमनादेशे BaudhS'uS. 4. 4.

अक्ष्णयामान (akṣṇayā-māna) *n.* transverse measure अक्ष्णयामानेन प्रमाय समन्तं स्पन्द्यया परितनोति BaudhS'S. i. 182. 1; ii. 17. 15; ii. 17. 19.

अक्ष्णयारज्जु (akṣṇayā-rajju) *f.* diagonal line, diagonal chord समचतुरस्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति BaudhS'uS. 1. 45; HirS'S. xxv. 1. 15; वृधस्याक्ष्णयारज्जुः समस्तयोः पार्श्वमानी भवति BaudhS'uS. 1. 50; आयामं वाभ्यस्यागन्तुचतुर्थमायामस्याक्ष्णयारज्जुस्तिर्यङ्मानीशेषः ĀpaS'uS. i. 1. 7; दीर्घस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ĀpaS'uS. i.